

КОНЦЕПЦИЯТА ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЕ СПОРЕД ИЗТОЧНИЦИТЕ НА ШЕРИАТА¹

Докторант Петранка Щерева, Катедра „Публичноправни науки“, Правно-исторически факултет, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, имейл: pepishereva@abv.bg

Резюме: В контекста по тълкуването на понятието „шериат“ се разбира арабски произход от корена „шарее“, който буквално означава права път към Бога. Настоящото изследване разглежда принципите на шериата (законите), които произтичат от четирите основни шариатски източника - Коранът (Божията книга на исляма); Свещената традиция (сунна); Единодушното мнение на обществото (иджма) и Тълкуване по аналогия (кияс). И настоящото изследване акцентира на ислямската концепция за престъпление и наказание, тъй като според ислямското законодателство всички индивиди са равни в задължението си да спазват Божествения закон и в отговорността, която носят при неговото нарушаване.

Ключови думи: Четирите основни шариатски източника, правонарушение.

THE CONCEPT OF OFFENSE ACCORDING TO SHARIA SOURCES

Petranka Shtereva, PhD Student, Department of Public Law Sciences, Faculty of Law and History, South-West University “Neofit Rilski” – Blagoevgrad, E-mail: pepishereva@abv.bg

Abstract: The term “Sharia” originates from the Arabic root *sharī‘a*, which literally means “a path to be followed,” or more specifically, “a path to God.” This study explores the principles of Sharia law as derived from its four primary sources: the *Qur’an* (the holy book of Islam), the *Sunnah* (the sacred traditions of the Prophet Muhammad), *Ijma* (the consensus of the Muslim community), and *Qiyas* (analogical reasoning). Special attention is given to the Islamic understanding of crime and punishment, as Sharia law considers all individuals equal in their obligation to follow Divine Law and in their accountability for any violations thereof.

Keywords: The four main Sharia sources, offense.

Ислямското право е третата световна юридическа система. То е свързано с духа на арабския език и култура, тъй като Арабия е родината на мюсюлманството. Шариатът „(на арабски — пряк, правилен; на български се изписва и като шериат, а в западната литература като шария) е ислямският закон“², който регулира обществените отношения в мюсюлманския свят. „Общността не може да променя шариата, а само да му се подчинява“³. Шариат в ислямския контекст е „свкупност от ислямски закони, завещани

¹ Докладът е представен на студентска и докторантска научна сесия, проведена на 21 ноември 2024 г. в Правно-историческия факултет на Югозападния университет „Неофит Рилски“, гр. Благоевград.

² Майер, М. Шариат, джихад, фундаментализъм и ислямизъм : Един опит за изясняване на понятията. Working Paper. Научен електронен архив на НБУ, София. (Unpublished).2015, с.1. [онлайн]. [прегледан на 27.11.2024г.].

Достъпен на https://eprints.nbu.bg/id/eprint/2614/1/Shariya%20C%20jihad%20i%20islamism_Istatiya.pdf.

³ Цит по Цеков, Б. Държава и религия: конституционни модели. Благоевград : Унив. изд. "Неофит Рилски", 2023, с.43.

от Откровението на Мохамед и записани в Корана, а така също изведените от божествените напътствия на Пророка, наречени Сунни“⁴.

Ислямското правотворчество е изключителна юридическа дейност, тъй като е „способността да се създават доктринални мнения в съответствие с духа на принципите на първоизточниците на шариата (Корана и суната)“, които притежават характеристиките на правни норми⁵. Конкретният арабски термин е „иджтихад“, който в рамките на юридическата наука се интерпретира като „правотворческо усилие“. Фикх в практически контекст е наука за „въведение в ислямските норми (фатва), разположени в основните източници на ислямското право – Корана и Суната“⁶. Следва първо да се посочи, че шариатът е „единна система от предписания, съдържащи се в Корана и Суната, а фикх - съвкупност от норми, въведени на основата на шариата и които се прилагат към конкретна ситуация, непосредствено тълкуване на която отстъпва в шариата“⁷. Второ, шариатът е постоянен, докато фикхът се адаптира в зависимост от обстоятелствата, в които се прилага. И трето, шариатът „в по-голямата си част притежава общ и абстрактен характер, а нормите на фикха имат конкретна насоченост. Те показват как се прилагат закрепените в шариата основополагащи принципи спрямо конкретните обстоятелства“⁸.

Правната доктрина в мюсюлманския свят обуславя нарушенията на нормите на фикха – както чрез действия (извършване на забраненото), така и чрез бездействие (неизпълнение на задължение), за което шариатът предвижда наказание. Шариатът е държавна религия и правна доктрина, неговите правила основно регулират отношенията между вярващия и висшата сила, а на второ място - отношенията между хората⁹. С други думи, „спазването на шариата е върховен императив за мюсюлманина“¹⁰. В доктрината на фикха са разработени класификации на нарушенията на база критерии като наличието или отсъствието на мярка за отговорност към деянието в основните религиозни източници на фикха - Корана и суната на пророка Мохамед, както и дали засягат правата на Аллах или отделните индивиди.

Класически пример за шариатски източник е „Коранът“ т.нар. китаб-уллах като „сборник от нормативи, юридически формули и критерии, имащи висша юридическа

⁴Колев, Т. Теория на правораздавателната дейност. Т. 1, История на правораздавателната дейност от античността до предмодерната епоха. София : СУ "Св. Климент Охридски", 2010, с.57.

⁵Чуков, Вл., Георгиев, В. Философия и теория на ислямското право. С., ЛИК, 1997, с.241-243.

⁶Колев, Т. Теория на правото. С., Сиела Норма АД, 2015, с.177.

⁷Колев, Т. Теория на правораздавателната дейност. Т. 1, История на правораздавателната дейност от античността до предмодерната епоха. София : СУ "Св. Климент Охридски", 2010, с.57.

⁸Колев, Т. Цит.съч., с.57-58.

⁹Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.123.

¹⁰Цеков, Б. Цит.съч., с.42.

сила“¹¹. В Корана има малко юридически текстове, които съставляват само около десет процента от общия брой от 6234 стиха. В тази своя част „седемдесет стиха са посветени на семейното право и на гражданскоправните въпроси; 30 – на наказателното право; 25 – на международните отношения; 13 – на съдебните процедури; 10 – на публичното право и на финансовото и данъчното право“¹². Вторият по значимост източник е „Свещената традиция (сунна)“ т.нар. сунет и – ресул уллах - „пример за подражание на пророка като единствения осезаем за обикновените хора законодател“¹³. Третият източник е „Единодушното мнение на обществото (іjma)“ т.нар. иджма и – умет или иджма - „колективното мнение по шериатските въпроси на първенците и учените от духовната община“¹⁴. И четвъртият специфично юридически източник е „Тълкуване по аналогия (qiyas)“ т.нар. кияс – и-фукеха - „установяване на допустимия за ислямската правна логика критерий, чрез който се е разрешил трайно предишен казус от богатата юридическа практика и използването на приликата между него и нововъзникнал казус, за да бъде придаден законосъобразен характер на съдебното решение по втория казус“¹⁵.

С оглед на религиозния характер на ислямската правна система, в наказателното право не се прави разлика между нарушение и престъпление. То обхваща обществените отношения, които възникват при извършването на престъпления, и са свързани с налагането на наказателна отговорност на извършителите им. Престъпленията са вид правонарушение разделени на три категории според естеството на отговорността и от това чии права нарушават. В тази своя част първата категория отразява най-тежките престъпления, които нарушават правата на Аллах или засягат мюсюлманската общност. Втората категория включва по-леките престъпления, насочени срещу физически лица. И третата категория обхваща останалите престъпления, които са най-малко опасни за обществото.

Първата група включва най-тежки престъпления, които са наказуеми съгласно Корана и сунната т.нар. hudud (ед.ч. hadd). Съдията има много ограничени правомощия по отношение на тях, поради „религиозните предписания - бичуването и смъртното наказание се налагат за престъпления срещу Аллах, като вероотстъпничество,

¹¹Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.184.

¹²Цит по Лозано, М. Големите юридически системи : въведение в европейското и извъневропейското право, София : Изток-Запад, 2018, с.316.

¹³Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.197.

¹⁴Гълъбов, Г. Фаденхехт, Й. Мюсюлманско право: С кратък обзор историята и догмите на исляма. С., Кооперативна печатница „Франклин“,1924, с.19.

¹⁵Цит по Чуков, Вл., Георгиев, В. Цит.съч., с.207.

богохулство и прелюбодеяние“¹⁶. Накратко можем да посочим, че от коментираните седемте престъпления hudud наказанията за прелюбодеяние т.нар. зина варират в зависимост от семейното положение, а строгите телесни наказания се налагат за сериозни престъпления като кражба и разбойничество и т.н.¹⁷ Тези деяния подлежат на съдебно наказание, тъй като са насочени срещу Божиите заповеди, а държавата изпълнява ролята на Божи представител на земята.

Втората категория по-леки престъпления т.нар. qisas – талион или кръвнината засяга интересите на отделни лица - убийство и нанасяне на телесна повреда. В прекия смисъл на думата правомощията на мюсюлманския съдия са ограничени, тъй като принадлежат към престъпленията наказуеми от Корана и сунната. Коментираните престъпления са „санкционирани с наказанието талион, което, по желание на жертвата или на семейството, може да бъде заместено с равностойността на кръвта или прошката“¹⁸. В този случай съдията не взема предвид умишления характер на действието, а се ограничава до това да забрани вендетата.

Третата категория престъпления т.нар. tazir се прилага в случаите, когато деянието, нарушаващо обществения ред, не попада в рамките на престъпленията, за които са предвидени едно от двете наказания (хадд или кисас). Смъртното наказание не може да бъде наложено, защото основната цел е реформирането на извършителя. Наказанията за тези престъпления са в ръцете на съдията, тъй като нито Корана, нито сунната предвиждат специални наказания. Категорията на престъпленията tazir продължава да бъде част от ислямското наказателно право, но конкретните случаи и наложените наказания варират в зависимост от решенията на всяка отделна страна.

Западноевропейският модел на нови стандарти и ценности е интегриран в законодателството на ислямските страни (включително Египет). В тази връзка „27 държави в света са конституционализирани исляма като държавна религия, респ. шериата като правна система – Афганистан, Алжир, Бахрейн, Бангладеш, Бруней, Джибути, Египет, Иран, Ирак, Йордания, Коморски острови, Кувейт, Либия, Малайзия, Малдиви, Мавритания, Мароко, Оман, Пакистан, Палестинската автономия, Катар, Саудитска арабия, Сомалия, Сирия, Тунис, ОАЕ, Йемен. В отделни случаи, без ислямът да е държавна религия, шериатът е закрепен като една от правните системи, включително

¹⁶Лозано, М. Цит.съч., с. 334.

¹⁷Вж.Лозано, М. Цит.съч., с. 334.

¹⁸Вж.Лозано, М. Цит.съч., с. 334.

със своя правораздавателна структура по редица въпроси, свързани с частноправния статус на личността – Нигерия и Гамбия“¹⁹.

Шариатът е система от правни, морални и религиозни норми, но не представлява монолитен писмен текст от норми²⁰. Той е съвкупност от правила и принципи, които могат да бъдат намерени в отделните религиозни текстове - Корана или Сунните²¹. Шариатът играе важна роля в мюсюлманските държави, тъй като културното му и социалното му влияние е значително, а милиони хора разчитат на Корана и ислямското право²². С оглед на европейския конституционализъм „в исляма държавата има правоподръжката роля – т.е. призвана е да обезпечава разясняването на шариата и да гарантира сигурността на общността“²³. В тази връзка ислямската концепция за престъпления и наказания установява „конкретните видове наказания, както и възстановяването на вредите, произтичащи от извършени престъпления“²⁴.

Библиография:

1. Ал-Шаргаби, Ж., Рогошев, Т. Конфликтът между шариата и правата на човека - практика, проблеми и решения. В: Сборник доклади от годишната университетска научна конференция на НБУ "Васил Левски", Т. 7, 2021, с. 242-252.
2. Гълъбов, Г. Фаденхехт, Й. Мюсюлманско право: С кратък обзор историята и догмите на исляма. С., Кооперативна печатница „Франклин“, 1924.
3. Колев, Т. Теория на правото. С., Сиела Норма АД, 2015.
4. Колев, Т. Теория на правораздавателната дейност. Т. 1, История на правораздавателната дейност от античността до предмодерната епоха. София : СУ "Св. Климент Охридски", 2010.
5. Лозано, М. Големите юридически системи : въведение в европейското и извъневропейското право, София : Изток-Запад, 2018.
6. LawStore: https://pravoto.com/1_Nakazatelno_pravo.pdf.
7. Майер, М. Шариат, джихад, фундаментализъм и ислямизъм : Един опит за изясняване на понятията. Working Paper. Научен електронен архив на НБУ, София. (Unpublished).2015.
8. Сюкиййнен, Л.Р. Мусульманское уголовное право: Теоретические основы и современная практика.М. ИНИОН РАН.2007.
9. Урусова, Е. Иванов,Ю.Мусульманское право: библиогр. указ. М.,Изд. дом Марджани, 2010.
10. Цеков, Б. Държава и религия: конституционни модели. Благоевград : Унив. изд. "Неофит Рилски", 2023.

¹⁹Цит по Цеков, Б. Цит.съч., с.46.

²⁰Ал-Шаргаби, Ж., Рогошев, Т. Конфликтът между шариата и правата на човека - практика, проблеми и решения. В: Сборник доклади от годишната университетска научна конференция на НБУ "Васил Левски", Т. 7, 2021, с. 244.

²¹Ал-Шаргаби, Ж., Рогошев, Цит.съч., с. 244.

²²Пак там, с. 251-252.

²³Цеков, Б. Цит.съч., с.44.

²⁴Колев, Т. Теория на правото. С., Сиела Норма АД, 2015, с.176.

11. Чуков, Вл., Георгиев, В. Философия и теория на ислямското право, С., ЛИК, 1997.